

Nyt og noter

VOR ÆLDSTE LANDSBYSKOLE

Rasmus Svendsens skole i Faxe

Af J. INGEMANN PEDERSEN

I den nordlige del af Faxe by ligger et lille, stråttækket bindingsværkshus, som hedder »Rasmus Svendsens skole«. Her sad der indtil 1874 over indgangsdøren en stentavle, som senere er indmuret i den bestående skole. Tavlen fortæller i en latinsk indskrift, at i 1633 opnåede den berømte og højsindede Tycho Brahe til Thostrup hos den gavmilde Kong Christian IV denne grund til skolens brug. Endvidere gav han det følgende år 100 daler til skolemesters underhold.

Her er altså tale om en skole, der er henvend 100 år ældre end De kongelige skoler og sikkert Danmarks ældste bevarede landsbyskole.

Her skal ikke gøres forsøg på en fuldstændig udredning af skolens historie, men blot i hovedtræk fortælles om dens tilblivelse i anledning af, at en fredningskendelse nylig har reddet den gamle bygning fra at blive jævnet med jorden.

Magister Rasmus Svendsen Ottense var Præst i Faxe fra 1620 til sin død 1645. Han havde været konrektor ved Vor Frue skole i København, og ungdommens oplæring synes at have ligget ham stærkt på sinde. Han havde kun været kort tid i embedet, før han skaffede sig en erklæring fra sognepræst Jørgen Christensen Faxe i Maribo, hvoraf det fremgik, at der, mens dennes far var præst i Faxe, fandtes »en liden Gaard, som kaldtes Skolegaarden, der Kapellanen iboede« overladt ham af præsten bl. a. fordi han »havde os Børn at informere«. På grundlag af denne udtalelse henvendte Rasmus Svendsen sig 1622 til Universitetet, som siden Kong Hans' tid var ejer af Faxe kirke og præstegård m. v., og bad om, at det første hus, der blev ledigt i byen, måtte blive forordnet til skole, således at der som tilforn kunne være et skolehus, hvori ungdommen kunne oplæres.

Men anmodningen gav ikke det ønskede resultat, og den person, som læste med børnene havde stadig »ingen vis værelse og maatte lade sig nøye med 1 Skill. eller 2, eller hvad got Folk godvillig ville

give ham for hvert Barn om Uggen, og af de meget fattige Folk intet«.

Først i 1632 fik Rasmus Svendsen en forbundsfælle i sin kamp for at bedre skoleforholdene på stedet, idet den ovenfor nævnte Tyge Brahe til Tostrup – en brodersøn af vor berømte astronom – blev lensmand på Tryggevælde, hvortil Faxe herred hørte. Vi ved, at Tyge Brahes hustru, fru Birgitte Brock, var en from og godgørende kvinde, og at hun oprettede en skole for bønderbørnene på et af deres godser, Mattrup. Vi ved også, at Tyge Brahe og Rasmus Svendsen begge var født i Odense omkring 1590 og måske har været gamle kendinge, så der kan være flere grunde til, at samarbejdet kom i stand.

1633 kronedes bestræbelserne med held. Tyge Brahe opnåede kongens tilladelse til at oprette en skole på Universitetets grund i Faxe, og i et åbent brev af 14. april s.å. fritog kancelliet den person, som i Faxe bliver brugt til at undervise ungdommen i at læse og skrive og i guds frygt for al skyld, landgilde, ægt, arbejde, skat og al anden kongelig tyngelse af det hus, plads og rum, som han bebor. Det fremgik af brevet, at Rasmus Svendsen havde i sinde at opsætte et skolehus

6 eller 7 bindinger langt, og endvidere ville han sammen med andre godtfolk give en del penge til en skolemesters underhold.

Antagelig fik han undervisningen lagt i ordnede forhold snarest, men en skole blev ikke bygget 1633, og en fundats for skolen blev først udarbejdet og underskrevet af Sjællands biskop Jesper Brochmand den 1. februar 1644. (Hofmans Fundationer bind VIII).

På dette tidspunkt havde Rasmus Svendsen på sin egen bekostning ladet bygge »et beqvem Skolehuus, som haver kostet ham over 200 Daler at opbygge af Nye til Ungdommen«. Men han nøjedes ikke med at bygge skolen, han satte yderligere 100 slettedaler på rente til skolemesters underhold, og da det beløb, som »andre godtfolk« stillede til rådighed, manglede $3\frac{1}{2}$ Sldr. i de 100, afrundede han selv, hvorved den årlige rente blev 10 Sldr. Når Rasmus Svendsen kunne vise sig så generøs, kan det f. eks. skyldes, at han trods sine 2 ægteskaber ikke synes at have efterladt sig børn. Efter tidens sædvane havde han ægtet forgængerens enke, den kun 20 årige Anna Mortensdatter, og efter hendes død omkring 1630 giftet sig med Barbara Pedersdatter, som overlevede ham og blev gift med efterfølgeren i embedet. Til skolemesterens løn havde bispren, da han var rektor ved Universitetet, bevilget »hvad der kan falde paa Kirkens Tavle de 3 høie Fester i Aaret, som har beløbet sig her til Dags 12 Sldr. aarlig«. Der var altså nu 22 daler årligt til skolemesteren.

En gammel indberetning nævner 1641 som det år, hvori skolen er begyndt, og det er nok rimeligt, at skolehuset blev taget i brug på dette tidspunkt. Da var både Birgitte Brock og hendes husbond borte. Tyge Brahe var død 1640 efterladende sig en kæmpemæssig gæld. Rasmus Svendsen nåede at se kronen på værket, men døde 1645. Hans skolehus, som var bygget solidt af bindingsværk med murede tavl af munkesten, ligger på pladsen endnu, selv om det for længst er ophørt som skole og har ført en ret upåagtet tilværelse som beboelseshus. 1740 var det blevet »for engt«, og der blev tillagt et hus »lige næst op til«. I sidste halvdel af 1700 tallet blev skolevæsenet flyttet til en gammel gård ved Faxe kirkeplads.

For godt 10 år siden begyndte kredse i Faxe at interessere sig for den gamle skole, idet der i Museums- og Kunstforeningen fremkom tanker om at indrette egnsmuseum i huset. Da den sidste lejer flyttede

ud af huset i 1967, begyndte de egentlige forhandlinger om at bevare bygningen ud fra historiske betragtninger. Med underdirektør Ejgil Pedersen som drivkraft er der siden arbejdet energisk på sagen, skrevet et utal af rapporter, ansøgninger, indstillinger og avisreferater. På et tidspunkt har eksperter degraderet huset til en bygning fra 1720-40. Det blev dog rehabiliteret i 1974 af et hold elever fra Kunstakademiets arkitektskole, som efter en grundig undersøgelse fra »syldsten til kragetræer« kunne fastslå, at bygningens alder stemte godt overens med Rasmus Svendsens skole.

Bygningen var i en sådan forfatning, at en istandsættelse ville koste et anseligt beløb, og det lå klart, at et flertal i kommunalbestyrelsen ikke var sindet at bevilge de fornødne penge til en restaurering og bevaring. Alligevel kom det som et chok, at byrådet i sit augustmøde 1975 besluttede at nedrive den gamle skole og allerede den 22. august udbød nedrivningen i licitation.

Så drejede det sig om et kapløb med tiden. Mange kræfter forenedes i en redningsaktion, og den lokale presse holdt spørgsmålet varmt. Museumsforeningens formand, skoleinspektør B. Valentin Jensen opnåede, at nedrivningen blev udsat til efter byrådets septembermøde. Flere institutioner og enkeltpersoner viste interesse for sagen. Selskabet for Dansk Skolehistorie måtte nøjes med at yde moralsk støtte, men var medvirkende til, at Det særlige Bygningssyns behandling af sagen blev fremmet. Bygningen blev derefter indstillet til fredning i klasse A.

Da fredningen først var en kendsgerning, var byrådet villigt til at forhandle om husets videre skæbne. Resultatet er blevet, at museumsforeningen har overtaget grunden for en nærmest symbolsk betaling og skal forestå den omfattende restaurering. Hertil har staten gennem Det særlige Bygningssyn ydet 125.000 kr., Danmarks Lærerforening 10.000 kr., Privatbanken 5.000 kr. og forskellige lokale bidragydere 35.000 kr., således at man i alt råder over 175.000 kr. af de ca. 200.000 kr., der er målet.

Restaureringen er begyndt og ventes afsluttet om ca. 1 år. Af fundatsen fra 1644 kan man få et levende indtryk af, hvorledes datidens skolevæsen skulle virke, men der er grund til at prise de kræfter, som har gjort det muligt at bevare selve skolehuset, det håndgribelige bevis på en fremsynet præstemands offervilje for almueskolens sag.

KILDER

Wibergs Præstehistorie, nr. 22 og 778.

Bricka: Biografisk Leksikon, bd. 2 og 17.

Kancelliets brevbøger 1633 og 1642.

Ehrencron-Müller: Dansk Forfatterleksikon, bd. 8.

H. F. Rørdam: Københavns Universitets Historie, bd. III.

Årbog for historisk Samfund for Præstø Amt, årgang 3 og 23.

Johs. C. Jessen: Præstø amts Skolehistorie.

Laurits Pedersen: Vor ældste Landsbyskole, Kronik i Berlingske Tidende 6/10 1928.

Avisartikler i lokale blade 1963 til dato.

Den latinske indskrift efter Hofman og fotografi af tavlen: Anno 1633. Impetravit a Christiano IV. Rege Clementissimo illustris et Generosus Dn Tycho Brahe de Thostrup, hunc Fundum in usum Scholae, Anno vero sequenti in subsidium Rectoris dedit 100 Daleros.

Institut for Dansk Skolehistorie

Instituttet har haft et travlt arbejdsår.

Ellen Nørgaard, der indtil 31. marts 1976 har været tilknyttet Institut som seniorstipendiat, har færdiggjort sin undersøgelse af reformpædagogikkens introduktion og betydning i Danmark i mellemkrigs-tiden. Resultatet foreligger i en afhandling med titlen »Lille barn, hvis er du?«, der er antaget til forsvar for den pædagogiske doktorgrad ved Danmarks Lærerhøjskole.

Ingrid Markussen har arbejdet med Socialdemokratiets skolepolitik, specielt dens udformning under Hartvig Frisch og Julius Bomholt. Hun har fået adgang til Bomholts omfattende arkiv, der befinder sig på Esbjerg Centralbibliotek.

K. E. Bugge, der ved siden af sin hovedstilling ved Institut for Kristendomsforskning på DLH også er tilknyttet Institut for Dansk Skolehistorie, arbejder med en fremstilling af kristendomsundervisningens historie.

Vagn Skovgaard-Petersen forsvarede sin disputats »Dannelse og demokrati. Fra latin- til almenskole. Lov om højere almen-skoler 24. april 1903« på Danmarks Lærerhøjskole 25. maj 1976. Officielle opponenter var professor, dr. K. Grue-Sørensen og professor, dr. Roar Skovmand. Ex auditorio opponerede overlærer Ole Warthoe-Hansen, dr. phil. Per Krarup, lektor Dan Christensen og lektor Ingrid Markussen. – Skovgaard-Petersen har i øvrigt i årets løb skrevet artiklerne »Fornyelse i undervisningsfagene« til tidsskriftet »pædagogik« og artiklen »Natalie Zahle – administrator og pædagog«.

Fra 1. april 1976 er cand. pæd. *Else Karlshøj* knyttet til Institut som kandidatstipendiat. Hun arbejder på en undersøgelse af de faktorer, der var bestemmende for folkeskolens centralisering i landkommunerne i perioden 1937–58.

Instituttets medarbejdere er alle engageret i løsningen af fællesopgaven, en fremstilling af den danske skoles historie i 20. århundrede. Perioden efter 1958 vil blive behandlet af Gunhild Nissen og Dan Christensen, RUC.

Alle medarbejderne deltager ligeledes med bidrag til den kommende udgave af Dansk biografisk Leksikon. En fællesopgave er også bistand til Det centrale Uddannelsesråd, CUR, ved udarbejdelsen af enkelte afsnit i U-90, dvs. planen for udbygning af det danske uddannelses-system frem til 1990.

Til registrering af det materiale, der under Eilif Franks ledelse er indsamlet om friskolernes historie, har Instituttet ansøgt Statens humanistiske Forskningsråd om en bevilling på 14.000 kr. Ansøgningen er imødekommet, og registreringen nærmer sig nu sin afslutning.

– Undervisningen har bl. a. omfattet en studiekreds om ændringerne i den danske skoles vilkår 1958–75, ledet af *Vagn Skovgaard-Petersen*. Endvidere har *Ellen Nørgaard* i samarbejde med Spæt Henriksen undervist på det pædagogiske studiums 2. del i reformpædagogiske og skolepolitiske udviklingslinier. *Ingrid Markussen* har undervist historie-studerende på 2. del i forskningspraktik.

September-oktober 1975 arrangerede Instituttet en række offentlige forelæsninger på DLH om dansk skolelovgivning. Forelæserne var Ingrid Markussen, Vagn Skovgaard-Petersen, Ellen Nørgaard, K. E. Bugge, Roar Skovmand, Gunhild Nissen og Asger Baunsbak-Jensen.

Medarbejderne har haft et ganske omfattende arbejde med vejledning af specialestuderende dels fra DLH dels fra Københavns Universitet.

Vagn Skovgaard-Petersen

Selskabet for Dansk Skolehistorie

holdt sit årsmøde med generalforsamling i Maribo den 23. november 1975. I styrelsen indvalgte fagkonsulenten for faget historie i folkeskolen, *Svend Arne Jensen*; han efterfulgte lektor Aksel Nellemann, der havde ønsket at trække sig tilbage. Formanden, J. Ingemann Pedersen, redegjorde i sin beretning bl. a. for problemet om redning af den gamle Rasmus Svendsens skolebygning i Fakse, jfr. ovenfor s. 128.

Medlemskontingentet fastsattes til 40 kr. årligt, dog 20 kr. for studerende og pensionister.

Generalforsamlingen tilskyndede styrelsen til udarbejdelse af en ny og morsommere folder; den skulle medvirke til, at medlemstallet, der p. t. er ca. 650, bringes i vejret.

Efter generalforsamlingen holdt lektor *Ingrid Markussen* et meget interessant foredrag om centraliseringen i den danske folkeskole efter 1937.

Vagn Skovgaard-Petersen